

Foto's van Kotalla uit zijn psychiatrisch rapport in 1951. BRON: NATIONAAL ARCHIEF

Wie was Josef Kotalla?

BIOGRAFIE Was de Duitse SS-er Josef Kotalla, een van de Drie van Breda, een 'mensch-duivel' zoals *Het Parool* hem direct na de oorlog noemde? Nee, nuanceert biograaf Richard Hoving, hij was een mens als ieder ander, maar hij had wel beestachtige trekken.

Harriët Salm
REDACTIE BINNENLAND

Hoe kon Josef Kotalla, een van de Drie van Breda, uitgroeien tot de Beul van Amersfoort? De fysiek kleine SS'er gedroeg zich tijdens de Tweede Wereldoorlog als plaatsvervangend commandant in Kamp Amersfoort uitzonderlijk wreed. Hij sloeg bijvoorbeeld willekeurig gevangenen gewapend met een houten knuppel zo hard dat ze bloedend en soms bewusteloos neervielen. Berucht was zijn Kotallatrap, waarbij hij mannen zo hard tegen de geslachtsdelen trapte dat ze dagenlang met vreselijke pijn rondliepen. Hij leidde vuurpelotons.

Wat dreef deze man tot zulke daden? Het is de centrale vraag in de biografie 'De beul van Amersfoort' waarop historicus en AD-journalist Richard Hoving (48) donderdag promoveerde aan de Rijksuniversiteit Groningen. In Kamp Amersfoort zaten tussen 1941 en 1945 in totaal meer dan 35.000 vooral politieke gevangenen vast onder vreselijke omstandigheden.

Kotalla was drie jaar lang 'een ware kwelgeest' voor deze gevangenen, schrijft Hoving. Ongeveer een derde van zijn deze week verschenen boek 'de beul van Amersfoort' gaat over het leven tot en met de oorlog. Tweederde betreft de periode erna, waarin zijn gevangenschap van 34 jaar lang als een van 'de Drie van Breda' de Nederlandse samenleving sterk verdeelde. Samen met twee Duitse Jodenvervolgers, Franz Fischer en Ferdinand aus der Fünfen, behoorde Kotalla uiteindelijk tot de laatste Duitse oorlogsmisdadigers die in Nederland gevangen zaten.

Het Bijzonder Gerechtshof in Amsterdam veroordeelt Kotalla eind 1948 tot de doodstraf voor 77 execu-

ties en meerdere dodelijke mishandelingen. Zijn doodvonnis werd in 1951 door koningin Juliana door gratie omgezet in een levenslange gevangenisstraf.

Josef Kotalla ging in zijn wreedheid verder dan de andere kamp-SS'ers, beschrijft u in uw boek. Heeft u een antwoord gevonden op de vraag hoe hij tot beul werd?

"Voorop staat dat hij hersenbeschadiging opliep toen hij negen jaar oud was. Tijdens een huishoudelijk karweitje, hij maakte schoon in huis, kreeg hij een kroonluchter op zijn hoofd. Zijn moeder trof hem bloedend op de grond aan. Daardoor raakte hij op latere leeftijd erg geprikkeld als iets tegenzat en dan greep hij naar geweld. Hij was geen psychopaat en ook geen sadist, volgens de medici, al deed hij sadistische dingen. Verder leefde hij in een omgeving waar geweld aan de orde van de dag was en op een klap meer of minder niet gekken werd. Een laatste verklaring is dat hij zag dat hij als SS-bewaker door geweld te gebruiken steeg op de carrière ladder. Hij werd extra gewaardeerd door collega's en superieuren als hij geweld gebruikte. Hij was in zijn burgerleven mislukt, hij had allerlei falende baantjes gehad en als SS-er merkte hij dat hij opeens iets voorstelde. Die combinatie van hersenbeschadiging, omstandigheden en ambitie waren een giftige cocktail voor hem."

Direct na de oorlog wordt hij in Het Parool een 'mensch-duivel' genoemd. Hoe ziet u dat?

"Hoe pijnlijk dat ook is, hij was een mens als u en ik. Je kunt hem niet zien als iemand die buiten ons staat, een soort buitencategorie mens. Maar hij had wel beestachtige trekken."

U beschrijft hem als een dader die

zichzelf slachtoffer vond. Van wie?

"Van iedereen zou ik bijna zeggen, van klein tot groot. Hij wil na de oorlog op een gegeven moment van een tandarts in Brabant verwijderd goud uit zijn gebit terugkrijgen. Dat lukt niet en dan voelt hij zich alweer tekortgedaan door die tandarts. En in het groot: hij vond dat alle nazi-misdaden op hem werden afgewenteld. Hij zag daarbij over het hoofd dat hij ook schuldig was aan allerlei feiten. Hij maakte met alles en iedereen ruzie, met zijn advocaat, met kranten. Ik ben zelf zes jaar met hem bezig geweest door mijn onderzoek en kreeg echt ook af en toe een hekel aan hem. Dan dacht ik: man, hou eens op met dat geklaag, je bent

geen slachtoffer, maar dader."

Hij heeft wel eens schuld bekend, was dat oprecht?

"Hij geeft minimaal af en toe iets toe, maar ik betwijfel of dat oprecht was. Hij zei altijd meteen nadat hij iets toegaf: maar.. Bijvoorbeeld 'maar ik heb alleen bevelen uitgevoerd'. Hij zag zichzelf als een radertje in het systeem. Hij dong daarmee altijd meteen af op zijn eigen toegeven dat er iets fout was."

Hij is veroordeeld voor doodslaan van gevangenen, maar uit uw onderzoek blijkt dat die beschuldiging niet bewezen is. Hoe zit dat?

"De getuigenissen over dodelijke mishandeling blijken deels ingegeven door wraak van oud-gevangenen. Echte bewijzen heb ik voor dodelijke mishandeling niet gevonden. Hij is daar wel mede voor veroordeeld. Dat lijkt misschien iets kleins. Want wel is duidelijk dat hij aan 77 executies deelnam en ook leiding gaf. Dat is al meer dan genoeg reden voor de doodstraf volgens de wet van die tijd. Maar hij staat bekend als de man die gevangenen dood sloeg en dat klopt dus niet."

Kotalla stierf in 1979 als oude, zieke man in zijn cel. Had hij eerder vrijgelaten moeten worden?

"Ik vind het nogal aanmatigend om te gaan oordelen over wat men in de jaren zeventig had moeten doen. Er speelde nogal wat in die tijd. De oorlog was korter geleden dan nu, de samenleving werd verscheurd tussen voor- en tegenstanders over de vrijlating van Kotalla. Tegelijk, in algemene zin, vind ik het inderdaad niet humaan om iemand die levenslang krijgt ook echt in gevangenschap te laten sterven."

Foto's van Kotalla uit zijn psychiatrisch rapport in 1951. BRON: NATIONAAL ARCHIEF